

THE RIGHT TO RESPECT FOR FAMILY LIFE IN DECISIONS OF THE EUROPEAN COURT FOR HUMAN RIGHTS

JANA LOJKOVÁ

Faculty of Law/Masaryk university, Czech Republic

Abstract in original language

Jedním z důsledků, který provází moderní dobu a současný životní styl, je stále rostoucí počet neplodných párů. Obrovský rozvoj metod léčby neplodnosti jim na druhou stranu dává stále větší naději, což souvisí se skutečností, že poměrně snadná praktická proveditelnost léčby vede k jejímu nárokování i v případech, které nevedou k vytvoření modelu rodiny tak, jak jej chápeme v tradičním slova smyslu.

V odmítavém stanovisku lékařů, resp. právní úpravy, vidí takovíto žadatelé porušení čl. 8 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Interpretace tohoto ustanovení v širší, kterou ve svých argumentech uplatňují, však v mnohém naráží na práva embrya, nenarozeného lidského života, které je zde využíváno jako prostředek bez ohledu na dopad, který na něj vše může mít.

Analýza judikátů, kde se naznačené situace staly předmětem rozhodování Evropského soudu pro lidská práva, budou v detailech představeny v příspěvku.

Key words in original language

Právo na ochranu rodinného života; Evropský soud pro lidská práva; asistovaná reprodukce; početí dítěte.

Abstract

One of wide group of consequences that go along with the modern times and present life style is increasing number of infertile couples. Huge development of methods of infertility treatment hold up hopes for them which leads to a situation where the treatment is requested by applicants that do not intend to form traditional model of family, as we still imagine today.

These applicants consider disclaimer opinion of health professionals or legal regulation as a violation of article 8 of European Convention on Human Rights. Interpretation of this article as widely on the other hand interfere with rights of emryo, unborn human life, that is perceived as a mean here no matter what impact in may have on him.

Analysis of case decided by European Court of Human Rights where the subject matter corresponded with similar situations will be described in details here.

Key words

The right to respect for family life; European Court for Human Rights; assisted reproduction; conception of child.

1. Úvod

Právo na ochranu soukromého a rodinného života je jedním ze základních lidských práv, chráněných vedle Listiny základních práv a svobod řadou mezinárodních úmluv, v čele s Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen Úmluva) Rady Evropy, jež jsou následně provedeny zákonnými ustanoveními nejrůznějších odvětví práva.

Byť bychom v rámci našeho právního řádu hledali legální definici rodinného života nebo práva k jeho ochraně směřujícího marně, jisté jeho znaky vyvozuje odborná literatura, pomoci nám navíc mohou i vybrané judikáty. Vedle toho, že se jedná o vztahy partnerské, rodičovské, příbuzenské a jim podobné (např. vztahy související s náhradní rodinnou péčí)¹ se tak dozvídáme, že právo na rodinný život spočívá v udržování a rozvíjení vzájemných citových, morálních a sociálních vazeb mezi nejbližšími osobami².

Podobně Evropský soud pro lidská práva pod pojem rodinný život zahrnuje vztahy vzniklé v rámci manželství nebo mimo ně, vztahy osaměle žijícího rodiče a dítěte, dalších blízkých příbuzných, prarodičů a konečně i osob bez biologické příbuznosti, pokud mezi nimi existují faktická rodinná pouta³.

---

¹ Hrušáková, M., Králíčková, Z.: České rodinné právo, 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita, Doplněk, 2006, s. 12 – 13, citováno z Bubelová, K.: Porušení práva na rodinný život. Právní fórum, 2009, č. 7, s. 253

² Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. Zn. 30 Cdo 3361/2007 ze dne 31. 1. 2008

³ Martinková, J.: Rešpektovanie rodinného života podľa čl. 8 Európskeho dohovoru o ľudských právach. Právník, 2005, č. 4, s. 360 – 382. Citováno z Bubelová, K.: Porušení práva na rodinný život. Právní fórum, 2009, č. 7, s. 253

Vzhledem k tomu, že naprostá většina všech typů vztahů, které byly v naznačených judikátech zmíněny, jejich obsah a určité tradiční modely v jejich rámci se odehrávající, prochází neustálým a poměrně dramatickým vývojem, kdy jsou dnes většinou společností poměrně běžně akceptovány nové formy vztahů a soužití, které byly ještě před několika desítkami let naprosto nepředstavitelné, k dovolávání se práv garantovaných Úmluvou dochází i v situacích, které mají vedle svého právního poněkud problematický i rozměr etický. Evropský soud pro lidská práva v řadě svých rozhodnutí⁴ dospěl k závěru, že Úmluva je živým instrumentem, který je nutné interpretovat ve světle současných podmínek, na nové trendy a postoje společnosti proto musí reagovat.

Jakkoli marnou byla snaha po nalezení legální definice rodinného života, poměrně jednoznačně nám zákon o rodině v § 1 nabízí představení hlavního účelu, k jehož dosažení směřuje manželství, a sice založení rodiny a řádná výchova dětí. Uzavření manželství však podmínkou řádné výchovy dětí není a právě jedním z trendů moderní doby je skutečnost, že stále větší procento dětí se rodí nesezdaným párům, na což ostatně reaguje i legislativa vztahovaná k dalšímu ze smutných dopadů dnešního životního stylu, a sice léčbě neplodnosti, která rovněž k plození dětí a jejich následné řádné výchově směřuje. Zákon o péči o zdraví lidu v § 27d odst. 3 uvádí, že lze asistovanou reprodukci provést na základě písemné žádosti ženy a muže, kteří tuto léčbu hodlají společně podstoupit (dále jen "neplodný pár"), uzavření manželství tedy vyžadováno není.

Legislativa upravující podmínky poskytování asistované reprodukce se v rámci zemí EU značně liší, zatímco někde se na manželském stavu žadatelů bez výjimky trvá, jinde je léčba umožněna i samotným ženám nebo lesbickým párům. Tato situace vede k rozvoji jevu, který je označován jako reprodukční turistika, kdy občané, resp. občanky zemí s přísnější právní

---

⁴ např. Tyrer v. Velká Británie, Marckx v. Belgie

úpravou využívají možností, které jim nabízí země liberálnější. Nejen s ohledem na vyšší finanční náklady, které jsou s reprodukční turistikou spojené, řešil Evropský soud pro lidská práva (dále jen Soud) několik případů, v kterých stěžovatelky namítaly porušení práv, jejichž ochranu poskytuje čl. 8, resp. 12 Úmluvy a která má být způsobena tím, že jim léčba byla odepřena.

Šíří práva na ochranu rodinného života ve smyslu početí vlastního dítěte v takových situacích, kterým relevantní národní právní úprava staví do cesty překážku, prověřila rozhodnutí v případě Dickson proti Spojenému království a zejména pak Evansová proti Spojenému království. Jejich rozboru bude tento příspěvek věnován, přičemž svůj význam bude mít i analýza případů, která rozhodnutím Soudu předcházela nebo na ně v nějakém smyslu navázala a která zároveň mohou naznačit směřování do budoucna.

2. Právo stát se rodičem dítěte bez souhlasu partnera

Jedním z prvních případů, které otevřeli diskusi nad problematikou oplodnění ženy spermií jejího partnera, který s tím nesouhlasí nebo není schopný souhlas udělit, byla kauza Diane Bloodové, kterou uzavřelo rozhodnutí britského odvolacího soudu v roce 1997. Diane Bloodová požádala nemocnici, v které byl hospitalizován její manžel, aby mu odebrala a uskladnila sperma pro účely jejího pozdějšího oplodnění. Vzhledem k tomu, že se pan Blood nacházel v kritickém stavu a následně zemřel, k využití svých spermií tímto způsobem nikdy nevyslovil souhlas. Nemocnice se obrátila na Human Fertilisation and Embryology Authority, orgán, který je na základě britské právní úpravy pověřen dohledem nad využíváním gamet a embryí v asistované reprodukci a výzkumu v souladu s právem, zda je uskladnění za takovýchto podmínek možné. Britská právní

úprava trvá na písemném souhlasu, nemocnici se proto dostalo zamítavého stanoviska.

Paní Bloodová nicméně tvrdila, že odmítnutím uskladnění spermií by došlo k porušení jejích práv, neboť v rámci Evropské unie existují země, které oplodnění ze spermií mrtvého muže provádí a ona jako občanka unie hodlá takovýchto možností využít na základě volného pohybu služeb, mezi které lékařská péče patří. Stát proto musí dle jejího názoru povolit export zdrojů, které jsou pro léčbu vyžadovány.

Podle názoru soudu prvního stupně nebylo možné paní Bloodové vyhovět, protože právo Evropské unie v jejím případě aplikovat nelze. Požadavky jsou v 1990 Human Fertilisation and Embryology Act stanovené jasně a v souladu s britským veřejným pořádkem a etickými hodnotami britské společnosti, což jsou okolnosti, jejichž regulace je ponechána jednotlivým státům a mohou proto sloužit zároveň i jako důvod pro zamítnutí vydání genetického materiálu mrtvého muže. Odvolací soud naproti tomu rozhodl, že právo na zdravotní služby v jiném státě unie je paní Bloodové garantováno články 59 a 60 SES, které jsou v Británii přímo vykonatelné, vývozní licence proto musí být vydána. Na základě asistence belgické kliniky se skutečně paní Bloodové děti jejího mrtvého manžela narodily.

2.1. Evansová proti Spojenému království

Tužba stát se matkou dítěte byla předmětem rozhodování i v případě paní Evansové. Natallie Evansová započala v roce 2000 se svým partnerem léčbu neplodnosti na klinice v Bathu. Po několika měsících jí lékaři oznámili, že vyšetření potvrdila rakovinotvorné nádory na obou jejích vaječnících a že bude nutné oba chirurgicky odstranit. Naději pacientce

dávala skutečnost, že se nádor zvětšoval relativně pomalu, proto bylo možné nejprve z vaječníků odebrat několik vajíček pro následné jejich in vitro oplodnění.

Během zhruba hodinové konzultace byla paní Evansová informována, že ona i její partner budou muset nejprve podepsat informovaný souhlas k léčbě a že tento souhlas mohou obě strany kdykoli v jejím průběhu před tím, než budou embrya implantována od dělohy pacientky, vzít zpět. Na dotaz, zda je možné zmrazit pouze neoplozená vajíčka, se pacientce dostalo odpovědi, že tento způsob léčby klinika vzhledem k její nízké úspěšnosti neprovádí. Partner paní Evansovou nicméně v tutéž chvíli ujistil o tom, že jiný způsob léčby není nutný, protože chce být otcem jejich dětí a že se spolu nikdy nerozejdou.

Paní Evansové bylo odebráno 11 vajíček, u 6 z nich bylo oplodnění úspěšné, vzhledem k tomu, že lékaři doporučili další využití embryí až po 2 letech od odstranění vaječníků, všechna embrya byla zamrzena a uskladněna pro další využití. V mezičase se však bohužel paní Evansová se svým partnerem rozešla s tím, že on požadoval nejen nepokračování v léčbě, ale i zničení všech embryí, což klinice díky právní úpravě obsažené v 1990 Human Fertilisation and Embryology Act založilo povinnost jeho žádosti vyhovět.

Paní Evansová soudní cestou požadovala vyslovení neplatnosti zpětvzetí souhlasu jejím partnerem na základě nesouladu ustanovení zákona, které mu to umožňovalo, s čl. 8, 12 a 14 Úmluvy a dále pro porušení práva na život náležejícího nenarozenému dítěti. Soud prvního stupně její žádost zamítl s tím, že pravidla stanovená právní úpravou musí umožňovat zpětvzetí souhlasu a že stejná práva musí být zaručena oběma stranám, kdy tak, jak ženu nemůže nikdo proti její vůli pokračovat v těhotenství nebo ji k otěhotnění přimět, stejnou možnost musí mít i muž. Obdobně se vyjádřil i odvolací soud, který vyslovil závěr, že partner paní Evansové vyslovil souhlas k tomu, že s ní podstoupí léčbu, nikoli však k tomu, aby s embryi

dále nakládala bez ohledu na jeho názor a že pokud takovou možnost neuzná zákonodárce, nikdo nemá právo jednat proti vůli genetického rodiče.

Rozhodnutí Soudu předcházela důkladná analýza britské právní úpravy i její komparace s právními úpravami jiných evropských zemí a podnětů, které přinesla rozhodnutí několika amerických a izraelského soudu v obdobných kauzách. V této souvislosti se jako zásadní jeví ta část britského 1990 Human Fertilisation and Embryology Act, která obsahuje ustanovení týkající se udělování souhlasu k nakládání s gametami a embryi. Takovýto souhlas musí mít písemnou formu a je jím zároveň možné upravit situaci, kdy pacient v důsledku úmrtí nebo ztráty způsobilosti k právním úkonům nebude nadále schopen se k jednotlivým fázím léčby vyjádřit. Podstatným pro případ paní Evansové je nicméně ustanovení, které výslovně každému přiznává možnost vzít svůj souhlas zpět, a to do té chvíle, kdy budou embrya přenesena do těla ženy nebo použita pro výzkumné účely.

Velice zajímavou je komparativní část rozhodnutí, z které plyne, že národní právní úpravy se v mnohém liší, například v Maďarsku je však možné, aby v případě, kdy neexistuje výslovná dohoda mezi partnery, s embryi nakládala žena, a to i tehdy, pokud její partner zemře nebo se spolu rozvedou. V Rakousku a Estonsku může být souhlas muže vzat zpět pouze do momentu, kdy je vajíčko oplodněno spermií, poté je opět na úvaze ženy, jak s takto vytvořeným embryem nakládat, přičemž v Německu a Itálii po oplodnění vajíčka možnost odepřít souhlas nemá už ani žena. Ve Španělsku je změně vůle partnera ženy přiznána relevance pouze pokud byli oddáni. Island přijal právní úpravu, která výslovně stanoví povinnost zničit embrya v případě, že se pár rozejde nebo rozvede.

Co se týče namítaného porušení práva na život, které bylo spatřováno v povinnosti zničit již vytvořená embrya, Soud konstatoval, že právní úprava těchto otázek je úlohou národních legislativ, mezi kterými, dokonce i v rámci evropského kontextu, zatím nebylo dosaženo konsensu.

Základní tezí, která je však evropským úpravám v mnohém společná, je skutečnost, že embryo nemůže samostatně uplatňovat žádná práva nebo zájmy, právo na život, garantované čl. 2, vůči němu proto aplikovat nelze.

V souvislosti s čl. 8 Úmluvy tak soud musel vyřešit otázku, zda existuje pozitivní závazek státu zajistit, aby ženě, která započala svou léčbu s cílem porodit geneticky příbuzné dítě, byla umožněna implantace embrya bez ohledu na zpětvzetí souhlasu jejího partnera, dárce genetického materiálu. Stěžovatelka sice uznala nutnost ponechat úpravu těchto citlivých otázek na vůli zákonodárce, dle jejího názoru však nepřipustění žádné výjimky v britské úpravě není ani nezbytné, ani vhodné. Vzhledem k tomu, že role ženy je v procesu léčby neplodnosti v mnohém náročnější, a to nejen fyzicky, ale i emocionálně, tím spíše v případech, jako je právě ten stěžovatelčin, kdy neexistuje jiná alternativa, jak počít vlastní dítě, že není spravedlivé, aby veškeré očekávání, které stěžovatelka do celého procesu vložila, mohla být zmařena jediným právním úkonem jejího bývalého partnera, který jím zároveň nebude žádným způsobem činěn odpovědným za své dřívější jednání a úmysly, o jejichž ryzosti stěžovatelku opakovaně přesvědčoval. Jedním ze základních účelů reprodukční medicíny je nabízet řešení těm, kteří by jinak byli neplodnými. Naplnění tohoto účelu bylo neumožněním žádné výjimky z právní úpravy stěžovatelce v její výjimečné situaci odepráno.

Soud neposuzoval soulad čl. 8 v kontextu zásahu státu, který neumožnil pacientce pokračovat v léčbě, ale v kontextu správného vyvážení zájmů veřejných, tedy státu a zájmů konkrétního jedince. Soud konstatoval, že současné technické možnosti uchovávání zmrazených vajíček, spermií, ale i již vytvořených embryí, vytváří stále větší prostor mezi oplodněním v průběhu sexuálního styku a umělého oplodnění, které umožňuje dlouhé časové prodlevy mezi jednotlivými jeho fázemi, čímž lze nejen ospravedlnit, ale dokonce i doporučit legislativní úpravu situací, které v průběhu plynutí času mohou nastat.

V závěru pak Soud konstatoval, že jakkoli chápe pohnutky stěžovatelky musí rozhodnout stejně jako všechny soudy, které případ posuzovaly před ním, a že tedy právo stěžovatelky na respektování jejího rozhodnutí stát se rodičem nemůže převážit právo jejího bývalého partnera na to nemít s ní vlastní dítě. Soud uznal, že je možné, aby každý stát upravil tento problém odlišně, předmětem jeho posuzování v této kauze nicméně byla skutečnost, jestli britská právní úprava překročila rámeček, který jí stanoví čl. 8 Úmluvy. V poměru 13 soudců ku 4 bylo rozhodnuto, že k porušení čl. 8 nedošlo.

2.2. Izraelské soudy

Obdobná situace, avšak s opačným závěrem, byla předmětem rozhodování izraelského Nejvyššího soudu v případě *Nachmani v. Nachmani*. Jednalo se o manželský pár, který společně podstupoval poměrně náročnou léčbu neplodnosti, kdy vedle oplodnění *in vitro* bylo kvůli neschopnosti donosit dítě nutné dále využít i služby náhradní matky, která žila v Kalifornii. Ruthi Nachmani bylo odebráno jedenáct vajíček, posledních, které bylo její tělo schopné vytvořit, lékaři je oplodnili spermiemi manžela a uskladnili pro budoucí použití. Pár se bohužel opět v mezechase rozešel, přičemž Ruthi požadovala vydání embryí, aby mohlo dojít k naplnění kontraktu s náhradní matkou, což její manžel odmítal. Soud prvního stupně přikázal klinice embrya vydat a rozhodl, že tak jako při oplodnění přirozenou cestou, analogicky i u umělého oplodnění po splynutí vajíček se spermií již muž nemůže vzít svůj souhlas ke zplození dítěte zpět, není to možné ani zde.

Pětičlenný senát Nejvyššího soudu se však postavil za právo muže nebýt nucen stát se proti své vůli rodičem dítěte. Rozhodl, že tak, jak nikdo nemůže k rodičovství nutit ženu, stejně tak při užití metod asistované

reprodukce není možné jakýkoli tlak vyvíjet na potenciálního otce, a že tedy do doby, kdy dojde k přemístění embryí do dělohy, je nutné trvat na souhlasném stanovisku obou stran. Jedenáctičlenný velký senát Nejvyššího soudu tento závěr přehodnotil a své rozhodnutí spíše než na zásadách závazkového práva postavil na principech „spravedlnosti, morálky a hodnoty života“, které v případě Ruthi, pro kterou zmražená embrya znamenala poslední šanci za geneticky příbuzného potomka, musí převážet nad újmou, které vynucené rodičovství může znamenat pro jejího bývalého manžela.

Ještě problematičtější žádosti vyhověl soud v případě manželů Rachel a Yaakova Cohenových, kterým palestinský voják zabil dvacetiletého syna, rovněž vykonávajícího vojenskou službu. Vzhledem k tomu, že syn zemřel v nemocnici, byli rodiče informováni o možnosti odebrat a zamrazit jeho sperma, pokud celý zákrok proběhne v řádu několika hodin po smrti. Manželé Cohenovi nechali sperma odebrat a v tisku zveřejnili výzvu s cílem najít vhodnou ženu, která by se nechala oplodnit spermiemi jejich syna a porodila jim vnouče.

Vzápětí po zveřejnění výzvy však byla vydána směrnice, která se na podobné situace vztahovala a umožňovala oplodnění ženy spermií jejího mrtvého manžela, pokud prokáže, že si narození dítěte přál. Směrnice však výslovně zakazuje, aby takovýto zákrok žádali rodiče zemřelého. Cohenovi však byli rozhodnutí svého cíle dosáhnout a spoléhali na to, že rozhodnutí izraelských soudů se v mnohém rozcházejí a těžko v nich vypořádat jednotící tendenci⁵.

- ⁵ Chabin, M.: Israeli parents unable to harvest dead son's sperm, court decides. *jweekly.com* z 5. 12. 2003, dostupné z <http://www.jweekly.com/article/full/21217/israeli-parents-unable-to-harvest-dead-son-s-sperm-court-decides/>
Autorka uvádí, že v průběhu posledního desetiletí se jednalo o zhruba deset případů

Soudu doložili videonahrávku, na které se jejich syn vyjádřil, že by jednou rád měl rodinu, přičemž tvrdili, že založení rodiny bylo jeho největším přáním. Jako svou povinnost proto cítí zajištění toho, aby jeho přání bylo splněno. Soud zároveň ujistili, že svou budoucí roli omezí pouze na tu prarodičovskou. Soud po několika letech soudních sporů povolil, aby ze zhruba čtyřiceti přihlášených žen vybrali matku pro své vnouče.

Ve všech naznačených rozhodnutích, byť z rozdílné míře, řešil soud zároveň otázku zájmů dítěte, které by se mělo v důsledku umělého oplodnění narodit. Z tohoto pohledu zásadní je ta část rozhodnutí v případě Evansová, kde soud konstatuje, že existuje rozdíl mezi přirozeným početím v průběhu sexuálního styku a oplodněním in vitro. Zatímco v prvním případě je proces zplození dítěte nezvratný, v tom druhém je významná časová prodleva, proces je tím pádem i více zranitelný vůči možnému zneužití. Zatímco v prvním případě je již embryo součástí lidského pokolení, v druhém nic víc než genetický materiál, v důsledku pokroku vědy a genetického inženýrství je však nutné bránit jeho možnému zneužití i zde.

3. Dickson proti Spojenému království

Dalším zajímavým případem, kde se Soud zabýval šíří práva na ochranu rodinného života je rozhodnutí Dickson proti Spojenému království. Pan Dickson byl v roce 1994 odsouzen za vraždu člověka v opilosti k doživotnímu trestu odnětí svobody s tím, že po patnácti letech (tedy nejdříve v roce 2009) může požádat o podmíněčné propuštění. Prostřednictvím korespondenční sítě pro vězně navázal vztah se svou pozdější, o čtrnáct let starší manželkou, která už měla tři děti z předchozích vztahů. Manželé Dicksonovi si spolu přáli mít dítě, vzhledem k věku paní

Dicksonové a nejbližšímu možnému datu propuštění jejího manžela z vězení však bylo krajně nepravděpodobné, že by se jim to mohlo podařit přirozenou cestou.

Jejich žádost o umělé oplodnění ministr vnitra v roce 2003 zamítl, přičemž v odůvodnění nastínil některé zásady politiky, podle které jsou obdobné žádosti posuzovány – mimo jiné se bral ohled na to, zda možné propuštění odsouzeného je natolik vzdálené, že čekání na něj je neúměrné a zároveň natolik blízké, aby odsouzený mohl vykonávat svou roli rodiče, zda je vztah mezi partnery natolik pevný, aby mohl vydržet i po propuštění na svobodu, dává sociální situace partnerů šanci na to, že dítě bude vyrůstat ve vhodném prostředí, splňuje minulost odsouzeného podmínku, že početí dítěte takovýmto člověkem se nebude přičít veřejnému pořádku? Vedle toho byl samozřejmě zvažován zdravotní stav partnerů a jejich možnosti počít dítě přirozenou cestou.

Ministr zamítnutí zdůvodnil tím, že vztah mezi partnery neprošel zkouškou běžného společného života, protože kontakt mezi nimi byl víceméně náhodný a udržovaný především písemnou formou. Znepokojující byla dále budoucnost dítěte s ohledem na místo pobytu jeho matky, kdy v dosahu nebyly základní podpůrné sociální sítě, větší část dětství by navíc vyrůstalo bez otce. Následně uvedl, že s ohledem na brutalitu činu, kterého se pan Dickson dopustil, by veřejnost mohla být znepokojena tím, že povolením umělého oplodnění bude účinek jeho trestu snížen.

Britské soudy odvolání pana Dicksona proti rozhodnutí ministra zamítly, protože politika ministerstva vnitra je podle nich více než korektní a jasná a nelze proti ní nic namítat. Za toto stanovisko se postavil i Soud, který doplnil, že každý trest odnětí svobody je spojen s důsledky na běžný život a tato omezení jsou v zásadě slučitelná s Úmluvou. Oba hlavní pilíře politiky ministerstva, tedy snaha o udržení důvěry společnosti v trestní systém a blaho každého dítěte, které by mělo být odsouzenými počato, jsou dle názoru Soudu legitimní. Politika navíc neobsahovala obecný zákaz

povolovat umělá oplodnění, ale umožňovala přezkum jednotlivých žádostí a jejich hodnocení. Bylo navíc prokázáno, že ministerstvo některým žádostem dříve vyhovělo.

S takovouto argumentací nebyli stěžovatelé spokojeni a obrátili se na velký senát Soudu, který se obdobnou problematikou do té doby nezabýval. Pouze u práva na osobní svobodu lze předpokládat, že bude výkonem trestu odnětí svobody omezeno. U ostatních práv zaručených Úmluvou takový předpoklad neexistuje a mají-li být také omezena, je takovéto omezení nutné zdůvodnit. Základní premisa politiky spočívající na povolování výjimek z obecného zákazu je proto nesprávná, vězni by naopak obecně měli být schopni počít dítě s výjimkou případů, kde by byl zákaz důvodný. Žádost o umělé oplodnění byla v minulosti povolena v naprosto zanedbatelném procentu případů, šance na početí dítěte touto cestou je proto spíše iluzorní. V souladu s trendy trestání v celosvětovém měřítku by vězňům měl být umožněn kontakt s jeho manželem nebo manželkou.

Podle názoru stěžovatelů je dále tvrzení, že při rozhodování o umělém oplodnění je třeba klást zvýšený důraz na blaho dítěte, „urážlivé, nemístné, paternalistické a málo přesvědčivé, neboť se zde snažíme rozhodovat o tom, kdo má právo stát se rodičem a kdo má právo narodit se“, což je v rozporu se zásadou znovuzачleňování vězňů do společnosti. Stěžovatelka jako majitelka nemovitosti a absolventka rekvalifikačního kurzu nebude odkázána na sociální dávky, není proto pravda, že by dítě mohlo finančně strádat. Co se týče argumentu nejistého budoucího vývoje vzájemného vztahu stěžovatelů, stejně nejistá je podle nich budoucnost jakéhokoli jiného vztahu, upírání možnosti založit rodinu právě v jejich případě proto není na místě.

Velký senát Soudu uznal, že při tvorbě trestní politiky hraje důvěra společnosti v systém trestní spravedlnosti svou roli, systém Úmluvy, který považuje toleranci a otevřenou mysl za základní atributy demokratické společnosti, však neumožňuje odsouzeným odpírat základní práva jen pro

to, že něco znepokojuje veřejné mínění. Stejně tak považuje Soud za legitimní snahu vlády zabývat se blahem dítěte, které se odsouzenému může narodit, stát má dokonce pozitivní závazek zajistit dítěti efektivní ochranu⁶. Takováto ochrana nicméně nemůže jít tak daleko, aby zabránila rodičům, kteří po tom touží, mít vlastní dítě. Podle názoru soudu, čím je posuzovaná otázka zásadnější pro existenci člověka a jeho identitu, což souvisí právě například s rozhodnutím stát se biologickým rodičem, tím musí být státu ponechána užší míra volného uvážení v možných zásazích do těchto práv. Na druhou stranu tam, kde neexistuje evropský konsensus, míra volného uvážení státu se naopak rozšiřuje a díky znalosti prostředí a nálad společnosti je úvaha zákonodárce či jiného vnitrostátního orgánu vhodnější, než pokud by měl rozhodnout mezinárodní soudce.

Co se týče již konkrétně politiky ministerstva vnitra, Soud ji nepovažuje za takovou, která umožňuje nacházet opravdovou rovnováhu mezi zájmy společnosti a jednotlivce. Na žadatele kladla politika neúměrně vysoké nároky, zejména pak právě v otázkách případného přezkumu rozhodnutí, kdy je nutné prokázat výjimečnost svého případu. Vhodné by navíc bylo, aby se k politice vyjádřil parlament, což vzhledem k její právní formě neproběhlo. Soud tak rozhodl, že „s ohledem na zásadní význam rozhodnutí ministra ne stěžovatele neexistence možného posouzení přiměřenosti zásahu překračuje jakoukoli míru volného uvážení, neboť nebyla nalezena rovnováha mezi konkrétními zájmy jednotlivců a společnosti jako celku“.

---

⁶ viz. např. L. C. B. proti Spojenému království, Osman proti Spojenému království, Z. a další proti Spojenému království.

4. Závěr

Ve svém příspěvku jsem se snažila zanalyzovat dvě rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva, která se zabývala šíří práva na ochranu soukromého a rodinného života, ve smyslu práva na početí vlastního dítěte v případech, kdy tomu právní úprava staví do cesty jisté překážky. V obou případech se jednalo o zamítnutí žádosti o umělé oplodnění, kdy v případě Evansová proti Spojenému království bylo zásadní skutečností zpětvzetí souhlasu bývalým partnerem žadatelky, v případě Dickson proti Spojenému království pak výkon trestu odnětí svobody.

Judikatura Soudu v těchto otázkách není obsáhlá a těžko v ní hledat nějaká jednotná teoretická východiska. Co obě rozhodnutí spojuje, je nicméně skutečnost, že předmětem posuzování v nich byly otázky, v jejichž úpravě neexistuje v rámci evropských zemí konsensus, což dává jednotlivým státům širší možnosti pro volbu jejich právní regulace, samozřejmě s omezením spočívajících v principu proporcionality. Z uvedeného vyplývá, že k porušení práva garantovaného Úmluvou tak sice může dojít i pokud v dané oblasti neexistuje mezi evropskými zeměmi obecný konsensus, tato situace však na druhou stranu přináší i velkou míru právní nejistoty, co se výsledku sporu týče.

Absence systémového přístupu je to, co rovněž obě rozhodnutí spojuje. To se týká i další skutečnosti, která v rozhodování Soudu měla svůj význam, bohužel však naprosto okrajový, a sice zájem dítěte, o jehož narození stěžovatelé usilovali. Z odůvodnění judikátů se tak dozvíme, jak rozhodnutí britských orgánů nebyla, resp. byla diskriminační vůči stěžovatelům, jaký dopad by však vše mohlo mít na dítě již budeme hledat marně.

Literature:

- Boučková, P.: S.H. a ostatní v. Rakousko. Mater et pater semper incerti sunt. *Jiné právo*, 21. 4. 2010, dostupné z <http://jinepravo.blogspot.com/2010/04/pavla-bouckova-sh-ostatni-v-rakousko.html>
- Bubelová, K.: Porušení práva na rodinný život. *Právní fórum*, 2009, č. 7, s. 253 - 257
- Chabin, M.: Israeli parents unable to harvest dead son's sperm, court decides. *jweekly.com* z 5. 12. 2003, dostupné z <http://www.jweekly.com/article/full/21217/israeli-parents-unable-to-harvest-dead-son-s-sperm-court-decides/>
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. Zn. 30 Cdo 3361/2007 ze dne 31. 1. 2008
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Evansová proti Spojenému království č. 6339/05
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Dickson proti Spojenému království č. 44362/04

Contact – email

jana.lojkova@centrum.cz